

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาของปัญหา

การเดินทางท่องเที่ยวเป็นการพักผ่อนหย่อนใจวิธีหนึ่ง ซึ่งให้ประโยชน์นานับประการ นอกจากผ่อนคลายความตึงเครียด กล่าวคือ ช่วยเสริมสร้างประสบการณ์แปลกใหม่ ให้ได้เห็นความสวยงามของธรรมชาติและสถานที่ต่าง ๆ ได้สัมผัสกับวิถีการดำเนินชีวิตที่ผิดแผกจากที่เคย ทำให้ได้ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น ได้สังสรรค์ สร้างความเป็นมิตรไมตรีกับเจ้าของท้องถิ่น พร้อม ๆ กับการตระหนักในคุณค่าของความสัมพันธ์สามัคคีในระหว่างผู้เดินทางกลุ่มเดียวกัน (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย 2530 : 69) นอกจากนี้ ในระดับชาติ การท่องเที่ยวยังมีบทบาทสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นการท่องเที่ยวจากภายนอกประเทศหรือการท่องเที่ยวภายในประเทศก็ตาม การท่องเที่ยวจากภายนอกประเทศโดยเฉพาะในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา ทำรายได้คิดเป็นมูลค่าสูงกว่ารายได้จากการส่งสินค้าเกษตรและอุตสาหกรรมที่สำคัญของไทย และกลายเป็นแหล่งรายได้หลักของประเทศในที่สุด (กัญจนา ชูณหศิริวิทย์ 2530 : 40) ส่วนการท่องเที่ยวภายในประเทศก็มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจ ในแง่ที่ช่วยลดการสูญเสียเงินตราต่างประเทศ และเป็นการกระจายรายได้ไปสู่ชนบท (อุตสาหกรรมท่องเที่ยว 2522 : 89, กมลลักษณ์ โทสกุล 2528 : 32) นอกจากนี้ การท่องเที่ยวยังมีความสำคัญในด้านการสร้างงาน สร้างอาชีพให้แก่ประชาชนอย่างกว้างขวาง อาทิเช่น งานหรืออาชีพเกี่ยวกับธุรกิจโรงแรม มัคคุเทศก์ งานเกี่ยวกับการจำหน่ายของที่ระลึกเป็นต้น โดยเหตุที่การท่องเที่ยวให้ผลดีทางเศรษฐกิจดังกล่าวมา ทางรัฐบาลจึงประกาศปีท่องเที่ยวไทยเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศถึง 2 ครั้ง ครั้งแรกใน พ.ศ. 2523 และครั้งล่าสุดในปี พ.ศ. 2530

ประโยชน์อีกประการของการท่องเที่ยวคือ ทำให้เกิดหนังสือท่องเที่ยว หนังสือที่จัดว่าเป็นหนังสือท่องเที่ยวล้วนแล้วแต่มีที่มาจากการเดินทางท่องเที่ยวไปยังดินแดนต่าง ๆ เช่นเรื่อง *The Travels of Marco Polo* ซึ่งเป็นบันทึกการเดินทางของ มาร์โคโพลโล จากเมืองเวนิสไปยังประเทศจีน ในประเทศไทย หนังสือที่กล่าวถึงการเดินทางท่องเที่ยวที่มีที่มาจากการเดินทางของเจ้านายและขุนนาง นั่นคือ วรรณกรรมในรูปของนิราศ บันทึกการเดินทางคราวราชการของเสนาบดี จดหมายเหตุการเสด็จประพาสที่ต่าง ๆ และพระราชหัตถเลขาเรื่องการเดินทางของพระเจ้าแผ่นดิน โดยเฉพาะในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีผลงานของเจ้านายและเสนาบดีซึ่งกล่าวถึงการท่องเที่ยวเมืองไทยหลายเรื่อง เช่น พระราชนิพนธ์เสด็จประพาสไทรโยค ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องเที่ยวทะเลตะวันออก พระนิพนธ์ของกรมพระสมมตอมรพันธุ์ และ เรื่องชีวิตวิเศษ พระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ผลงานเหล่านี้มีจุดมุ่งหมายในการเขียน เพื่อพรรณนาการเดินทางและบันทึกสิ่งที่พบเห็นเป็นสำคัญ แต่การจัดทำหรือผลิตหนังสือค่านี้อยู่ในวงแคบ (กาญจนา อัจจงค์ 2522 : 1) จนกระทั่งภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 หนังสือท่องเที่ยวจึงมีการจัดทำออกมากว้างขวางขึ้น ในปัจจุบัน หนังสือประเภทนี้มีการจัดทำออกมามากมาย เมื่อพิจารณาจากวิทยานิพนธ์ของกาญจนา อัจจงค์ ซึ่งทำการวิเคราะห์เนื้อหาหนังสือท่องเที่ยวเมืองไทย นับแต่มีการจัดพิมพ์ขึ้นมาจนถึง พ.ศ. 2520 พบว่า หนังสือที่เป็นประชากรในการวิจัยช่วงก่อน พ.ศ. 2500 มีจำนวน 24 ชื่อเรื่อง ช่วง พ.ศ. 2500 - 2510 มี 63 ชื่อเรื่อง และช่วง พ.ศ. 2511 - 2520 มีจำนวนรวมทั้งสิ้น 86 ชื่อเรื่อง แต่จากการสำรวจของผู้วิจัยในแหล่งข้อมูลบางแห่งที่อยู่ในขอบเขตของการวิจัยครั้งนี้ พบว่า หนังสือท่องเที่ยวเมืองไทยที่จัดพิมพ์ในช่วง 10 ปีหลัง คือ พ.ศ. 2521 - 2530 ที่สำรวจพบ มีจำนวนรวมทั้งสิ้น 167 ชื่อเรื่อง จึงเห็นได้ว่ามีปริมาณเพิ่มขึ้นอย่างมากเมื่อคิดเทียบตามระยะเวลา หนังสือท่องเที่ยวเมืองไทยที่จัดพิมพ์ในช่วงนี้มีความแตกต่างหลากหลายกันในด้านต่าง ๆ อาทิ เนื้อหา วิธีการเขียน ภาพประกอบ และบางเล่มยังครอบคลุมจังหวัดหรือสถานที่เดียวกัน แต่มีเนื้อหาและองค์ประกอบอื่น ๆ ต่างกัน โดยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงเห็นควรที่จะทำการวิเคราะห์หนังสือท่องเที่ยวเมืองไทยเหล่านั้นในแง่ของ ผู้จัดพิมพ์ ผู้เขียน เนื้อหา วิธีการเขียน ภาพประกอบและลักษณะรูปเล่ม ซึ่งยังไม่มีผู้ใดทำวิจัยในแนวนี้นักก่อน ผลที่ได้จากการวิจัยคาดว่าจะช่วยเป็นแนวทางสำหรับบรรณารักษ์ในการเลือกซื้อหนังสือประเภทนี้ต่อไป

วัตถุประสงค์

เพื่อสำรวจและวิเคราะห์หนังสือท่องเที่ยวเมืองไทยที่จัดพิมพ์ในช่วง พ.ศ. 2521 - 2530 ในค่านักจัดพิมพ์ ผู้เขียน เนื้อหา วิธีการเขียน ภาพประกอบและลักษณะรูปเล่ม

แนวเหตุผล

ในช่วง พ.ศ. 2521 - 2530 หนังสือท่องเที่ยวเมืองไทยมีการจัดพิมพ์เพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก และมีความแตกต่างที่สำคัญที่สามารถจับกลุ่มได้

ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิเคราะห์หนังสือท่องเที่ยวเมืองไทยที่จัดพิมพ์ระหว่าง พ.ศ. 2521 - 2530 ไม่รวมหนังสือภาษาต่างประเทศ หนังสือแปล หนังสือตำรา งานวิจัยเกี่ยวกับการท่องเที่ยวและสถานที่ท่องเที่ยว วารสาร จุลสารการท่องเที่ยว โดยหนังสือท่องเที่ยวเมืองไทยในการวิจัยครั้งนี้ครอบคลุมถึง คู่มือนำเที่ยว หนังสือที่จัดทำเพื่อแนะนำ ประชาสัมพันธ์ จังหวัด สถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ และหนังสือที่เขียนขึ้นจากประสบการณ์ในการท่องเที่ยว หากหนังสือชื่อเรื่องใดจัดพิมพ์มากกว่า 1 ครั้ง ในช่วงเวลาดังกล่าว ผู้วิจัยจะทำการวิเคราะห์ฉบับที่พิมพ์ครั้งสุดท้าย และจะรวบรวมหนังสือจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ดังต่อไปนี้คือ

1. หอสมุดแห่งชาติ ซึ่งเป็นแหล่งสะสมหนังสือท่องเที่ยวเมืองไทยจำนวนมากที่สุดในการวิจัยครั้งนี้
2. หอสมุดกลางของมหาวิทยาลัย 7 แห่งในกรุงเทพมหานคร อันได้แก่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตวังท่าพระ และสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ซึ่งเป็นแหล่งสะสมหนังสือท่องเที่ยวเมืองไทยจำนวนรองลงมา

3. ร้านจำหน่ายหนังสือบางแห่ง ได้แก่ โอเคียนสโตร์ (วังบูรพา) คงกมล (มาบุญครองเซ็นเตอร์) แพร่พิทยา และศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ร้านหนังสือเหล่านี้เป็นแหล่งสะสมหนังสือท่องเที่ยวเมืองไทยที่ไม่อาจหาได้ในแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ข้างต้น

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ศึกษาค้นคว้าหนังสือ วารสารและสิ่งพิมพ์อื่น ๆ เพื่อให้ทราบรายละเอียดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวและหนังสือท่องเที่ยว
2. สํารวจหนังสือที่เป็นกลุ่มประชากรทั้งหมดจากแหล่งข้อมูลที่กำหนด เพื่อรวบรวมจำนวนและจรรยาละเอียดที่จำเป็นสำหรับการเข้าถึงหนังสือ โดยการศึกษากรณีตัวอย่างที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเมืองไทย
3. สร้างแบบสำรวจและวิเคราะห์ เพื่อใช้ในการเก็บข้อมูลหนังสือแต่ละชื่อเรื่อง โดยการศึกษาพรรณกรรมที่เกี่ยวข้องตลอดจนหนังสือท่องเที่ยวที่เป็นประชากรบางชื่อเรื่อง
4. เก็บข้อมูลจากหนังสือท่องเที่ยว ตามแบบสำรวจและวิเคราะห์ในข้อ 3
5. วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการหาค่าร้อยละ โดยใช้สูตร $P = \frac{f}{n} \times 100$
6. สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และให้ข้อเสนอแนะ
7. จัดทำบรรณานุกรมและบรรณนิทัศน์

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบลักษณะทั่วไปของหนังสือท่องเที่ยวเมืองไทยในคําผู้เขียน ผู้จัดพิมพ์ เนื้อหา วิธีการเขียน ภาพประกอบและลักษณะรูปเล่ม
2. เป็นการรวบรวมบรรณานุกรมหนังสือท่องเที่ยวเมืองไทยที่กระจัดกระจายอยู่ในแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ไว้ด้วยกัน อันจะช่วยในการควบคุมบรรณานุกรมของหนังสือประเภทนี้
3. เป็นแนวทางสำหรับบรรณารักษ์ในการเลือกซื้อหนังสือท่องเที่ยว ตลอดจนการบริการตอบคําถามและช่วยการค้นคว้า

คำนิยามที่ใช้ในการวิจัย

หนังสือท่องเที่ยวเมืองไทย หมายถึง หนังสือที่จัดทำขึ้นเพื่อเป็นคู่มือนำเที่ยว เพื่อแนะนำหรือประชาสัมพันธ์จังหวัด สถานที่ท่องเที่ยวในประเทศในค่านต่าง ๆ อาทิ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ฯลฯ หรือเป็นหนังสือที่เขียนขึ้นจากประสบการณ์ในการท่องเที่ยวในประเทศไทยของผู้เขียน

ผู้เขียน หมายถึง ผู้เขียน ผู้เรียบเรียง ผู้รวบรวม หรือผู้จัดทำหนังสือเล่มนั้น ๆ
 ผู้จัดพิมพ์ หมายถึง ผู้ที่รับผิดชอบในการจัดพิมพ์หนังสือ โดยอาจเป็นสำนักพิมพ์เอกชน หน่วยงานราชการ หรือรัฐวิสาหกิจ

เนื้อหา หมายถึง ข้อมูล ข้อเท็จจริง รายละเอียดที่บรรจุอยู่ในหนังสือท่องเที่ยวเมืองไทย อาทิ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม สถานที่ท่องเที่ยว ข้อเสนอแนะต่าง ๆ สำหรับนักท่องเที่ยว

วิธีการเขียน หมายถึง วิธีการที่ผู้เขียนใช้ในการนำเสนอเนื้อหา เช่น เขียนแบบเล่าเรื่อง เขียนเชิงอธิบาย เป็นต้น

ข้อจำกัดในการวิจัย

เนื่องจากห้องสมุดการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยซึ่งเป็นแหล่งสะสมหนังสือท่องเที่ยวเมืองไทยที่สำคัญ ปิดบริการซ่อมชั้นหนังสือโดยไม่มีกำหนดเปิดที่แน่นอน ในช่วงที่ทำการวิจัย ผู้วิจัยจึงไม่สามารถสำรวจและวิเคราะห์หนังสือท่องเที่ยวเมืองไทยบางชื่อ เรื่องที่สะสมอยู่ในห้องสมุดแห่งนี้ได้ โดยเหตุนี้หนังสือท่องเที่ยวเมืองไทยที่เป็นประชากรในการวิจัยจึงมีจำนวนลดลงจากที่ตั้งเป้าหมายไว้เดิม คือ 180 ชื่อเรื่อง

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง พบว่า นอกจากวิทยานิพนธ์ของกาญจนา อัจจงค์ เรื่องการวิเคราะห์เนื้อหาหนังสือท่องเที่ยวเมืองไทยที่พิมพ์ออกมาในปี พ.ศ. 2522 แล้ว ยังมีงานวิจัยที่ศึกษาหนังสือท่องเที่ยวเมืองไทยในช่วงเวลาใกล้เคียงกัน แต่ในแนวทางต่างกัน นั่นคือ วิทยานิพนธ์เรื่องการประเมินค่าน้ำหนักหนังสือท่องเที่ยวของไทย โดย สุเพ็ญ พิพิชกุล (2521) วิทยานิพนธ์ทั้ง 2 เรื่องนี้ มีข้อแตกต่างที่สำคัญอยู่ 2 ประการ ซึ่งจะเปรียบเทียบให้เห็นดังต่อไปนี้

1. เกณฑ์ที่ใช้ในการคัดเลือกหนังสือและจำนวนหนังสือในการวิจัย กาญจน อาจองค์ ระบุว่า ได้ทำการวิเคราะห์เนื้อหาหนังสือท่องเที่ยวเมืองไทยเท่าที่จัดพิมพ์ออกมา จนถึงปี พ.ศ. 2520 เมื่อศึกษาจากวิทยานิพนธ์ ปรากฏว่า หนังสือท่องเที่ยวเมืองไทย เล่มแรกสุดที่ผู้วิจัยทำการศึกษานั้น ตีพิมพ์ออกมาในปี พ.ศ. 2470 โดยเหตุที่ศึกษาหนังสือ ท่องเที่ยวเมืองไทยเท่าที่พิมพ์ออกมาทั้งหมดโดยไม่มีข้อกำหนดอื่นใด จึงมีหนังสือที่อยู่ในขอบ เขตของการวิจัยถึง 178 ชื่อเรื่อง ในขณะที่สุเพ็ญ นั้นมีเพียง 44 ชื่อเรื่อง ทั้งนี้ เนื่องจากศึกษาหนังสือท่องเที่ยวเมืองไทยเท่าที่พิมพ์ออกมาในช่วง พ.ศ. 2494 - 2518 โดยมี เกณฑ์ในการคัดเลือก คือ ต้องมีเนื้อหาทางค่านิยมศาสตร์กายภาพ เช่น ที่ตั้งและลักษณะ ทางค่านิยมชาติโดยทั่วไป ตลอดจนจิตวิทยาวัฒนธรรม เช่น ทรัพยากร การประกอบ อาชีพ ความเป็นอยู่และการปกครองไม่น้อยกว่าครึ่งหนึ่งของเนื้อหาทั้งหมดในหนังสือเล่ม นั้น ๆ จึงมีจำนวนหนังสือในการวิจัยน้อยกว่าของกาญจน อาจองค์ มาก

2. วิธีดำเนินการวิจัย ในด้านวิธีการวิจัยนั้น กาญจน อาจองค์ ได้สร้าง เกณฑ์วิเคราะห์เนื้อหาขึ้น โดยศึกษาจากหนังสือทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศใช้เป็น คู่มือในการเลือกซื้อหนังสือท่องเที่ยว เกณฑ์วิเคราะห์นี้ประกอบด้วยหัวข้อเนื้อหาใหญ่ รวม 8 หัวข้อ คือ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี วัฒนธรรม สถานที่น่าเที่ยว สินค้า หัตถ์เมือง ข้อเสนอแนะสำหรับนักท่องเที่ยวและหัวข้อทางด้านนิภาพ แผนที่ แผนที่ประกอบ เรื่อง ซึ่งแต่ละหัวข้อยังแบ่งออกเป็นหัวข้อย่อยอีกรวมทั้งสิ้น 35 หัวข้อ จากนั้นผู้วิจัยได้นำ เกณฑ์นี้ไปทำการวิเคราะห์เนื้อหาหนังสือท่องเที่ยวทั้ง 178 ชื่อเรื่องด้วยตนเอง แต่ สุเพ็ญ พิพิชกุล ใช้วิธีการสร้างแบบสอบถามความคิดเห็นที่มีต่อหนังสือท่องเที่ยวของไทยใน ด้านต่าง ๆ ตามหลักเกณฑ์ทางบรรณารักษศาสตร์ 5 ด้าน คือ วิธีการเขียน ผู้เขียนหรือ ผู้รับผิดชอบสาระสำคัญของเนื้อหาในแง่ภูมิศาสตร์ ข้อเท็จจริงทางภูมิศาสตร์และลักษณะ เค้นของหนังสือแล้วส่งแบบสอบถามนี้ไปให้อาจารย์ผู้สอนวิชาภูมิศาสตร์ สังกัดวิทยาลัยครู 36 แห่ง จำนวน 160 คน และตัวผู้วิจัยเป็นผู้ทำการประเมิน จึงเห็นได้ว่า ข้อแตกต่าง สำคัญในงานวิจัยทั้ง 2 เรื่องนั้น อยู่ที่ เรื่องแรก ผู้ทำการวิเคราะห์มีเพียงตัวผู้วิจัยคน เดียว แต่เรื่องที่สองนั้นใช้กลุ่มประชากรเข้ามาทำการประเมินด้วย อีกประการหนึ่งคือ เรื่องแรกมุ่งศึกษาเฉพาะเนื้อหาโดยละเอียด แต่เนื่องหลังศึกษาหลายด้านอย่างกว้าง ๆ

ในด้านผลการวิจัย กาญจน อาจองค์ สรุปได้ว่า หนังสือท่องเที่ยวเมืองไทย

ทุกชื่อเรื่องเน้นเนื้อหาทางภูมิศาสตร์ในเรื่องที่ค้างมากที่สุด รองลงมาได้แก่ เนื้อหาบ้าน
 สถานที่น่าเที่ยว ส่วนหัวข้อเนื้อหาที่กล่าวถึงน้อยได้แก่ ข้อเสนอแนะสำหรับนักท่องเที่ยว
 และสินค้าพื้นเมือง หนังสือส่วนใหญ่มีภาพประกอบแค่แผนที่และแผนผังมีอยู่น้อยมาก ส่วน
 สุเพ็ญ พิพิชกุล นั้นสรุปได้ว่า หนังสือส่วนใหญ่มีคุณสมบัติตามเกณฑ์ทั้ง 5 ด้าน คิคเฉลี่ย
 แล้วในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเฉพาะด้านปรากฏว่า หนังสือที่มีคุณสมบัติแต่ละด้าน
 อยู่ในระดับมากมีดังนี้คือ ด้านวิชาการเขียนมี 11 ชื่อเรื่อง ด้านผู้เขียน 15 ชื่อเรื่อง
 ด้านเนื้อหาสาระในแง่ภูมิศาสตร์ 9 ชื่อเรื่อง ด้านข้อเท็จจริงทางภูมิศาสตร์และลักษณะ
 เค้นของหนังสือมีเท่ากันคือ 13 ชื่อเรื่อง

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย